

Наталія КАРАЄВА, Ірина ГУСЄВА

**СТРУКТУРА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Досліджено структуру організаційно-економічного механізму забезпечення енергетичної безпеки України. Виокремлено його головні елементи та взаємозв'язки між ними. Доведено необхідність врахування ризиків суб'єктів енергетичного ринку в механізмі забезпечення енергетичної безпеки.

Organizational-economic mechanism structure of providing the energy security of Ukraine is studied. It's main components and their interconnections are defined. The necessity of accounting the power market subjects risks in the mechanism of providing the power security is proved.

Актуальним завданням розвитку вітчизняної економіки є розроблення й упровадження ефективного механізму функціонування енергетичного сектору України. Актуальність і першочерговість цього завдання обумовлюється важливістю енергетичного сектору в плані гарантування економічної та енергетичної безпеки держави, а також необхідністю розвитку енергетичної галузі України та забезпечення прийняттого рівня надійності енергопостачання населення.

З огляду на процес лібералізації світової енергетики, з'являється необхідність адаптації суб'єктів енергетичного сектору до нових економічних умов. Разом із цим, процес лібералізації спричиняє появу конфлікту інтересів між новими суб'єктами енергетичного ринку, що створює нові загрози та ризики енергетичної безпеки (ЕНБ) держави. Власне тому виникає необхідність поглибленого вивчення сутності й структури господарського механізму, його складових та характеру взаємозв'язків між ними й удосконалення організаційно-економічного механізму гарантування енергетичної безпеки (ЕНБ) України.

Дослідження господарського механізму займають провідне місце в наукових пошуках вітчизняних і зарубіжних економістів. Однак слід зауважити, що вони стосуються переважно механізму забезпечення прибутковості сільськогосподарських підприємств, залучення прямих іноземних інвестицій, управління конкурентоспроможністю підприємств. Недослідженим на сьогодні залишається питання структури організаційно-економічного механізму забезпечення ЕНБ держави.

Мета статті – дослідження структури організаційно-економічного механізму забезпечення ЕНБ держави та виокремлення його головних елементів.

Поняття господарського механізму має глибокі історичні корені, дослідженням його природи займалися і займаються багато вчених. Серед них необхідно виділити праці Л. І. Абалкіна, О. С. Гусарова, П. Г. Буніча, Ю. М. Осипова, Б. А. Райзберга, С. В. Мочерного, Ю. Ю. Круглова.

Згідно з [1, с. 643], у загальному випадку основними елементами організаційно-економічних відносин, а отже й організаційно-економічного механізму, є менеджмент, маркетинг, обмін виробничим досвідом, організація різних систем заробітної плати, організація діяльності різних типів бірж (фондової, товарної), організація банківської та бюджетної систем. Організаційно-економічний механізм охоплює не лише економічні способи та методи управління господарською діяльністю, а й відповідні правові, соціальні та інші управлінські способи і методи впливу на економіку.

Особливістю формування організаційно-економічного механізму забезпечення ЕНБ України необхідно вважати те, що за своєю суттю він має спрямовуватися не на забезпечення вузькогалузевого інтересу, а на створення всіх організаційно-економічних та соціальних умов для досягнення спільного, узгодженого інтересу.

Підвищення рівня ЕНБ України передбачає здійснення цілісної системи заходів, які містять:

а) нормативно-правові та адміністративно-контрольні заходи, що включають перегляд існуючих норм, правил і регламентів, які визначають витрачання палива та енергії, у бік підвищення жорсткості вимог до енергозбереження; удосконалення правил обліку та контролю енергоспоживання; встановлення стандартів енергоспоживання та енерговитрачання; проведення експертизи з енергозбереження та регулярного енергетичного аудиту підприємств;

б) економічні заходи, спрямовані на стимулювання суб'єктів господарювання до енергозбереження, перетворюючи їх на ефективну сферу бізнесу: звільнення від податку на прибуток інвестицій, що спрямовуються на здійснення організаційних і цільових технологічних заходів щодо економії палива та енергії; зниження ставок ПДВ на обладнання та матеріали пропорційно підвищенню їхньої енергоефективності щодо встановлених нормативів; податкова або інша фінансова підтримка таких нетрадиційних схем реалізації енергозберігаючих заходів, як лізинг енергоефективного обладнання, доступ зекономлених енергоносіїв до енергетичних мереж природних монополій (включаючи експортні) та ін.; надання державних гарантій щодо прямої фінансової підтримки енергозберігаючих проектів; прискорення автоматизації енергозберігаючого обладнання;

в) заходи соціально-психологічної спрямованості: популяризація економії енергії серед населення; масове навчання персоналу; проведення конференцій та семінарів з обміну досвідом; пропаганда енергозбереження у засобах масової інформації; поліпшення надійності і якості енергопостачання населення; підвищення реальної платоспроможності домашніх господарств та оптимізація і стабілізація тарифів на енергоресурси для населення; законодавче і нормативне забезпечення захисту прав та інтересів споживачів паливно-енергетичних ресурсів, їхньої взаємної відповідальності з поставальниками енергії; утворення і збереження робочих місць у галузях паливно-енергетичного комплексу шляхом реформування системи зайнятості; впровадження механізмів стимулювання безпечних умов праці на виробництві та підвищення відповідальності керівників об'єднань і підприємств за охорону праці; введення дійової системи матеріального стимулювання персоналу всіх рівнів за економію палива та енергії.

Отже, організаційно-економічний механізм забезпечення ЕНБ – це сукупність взаємопов'язаних організаційних, економічних та інших важелів і методів забезпечення ЕНБ держави, заснованих на принципі узгодження інтересів різних груп суб'єктів енергетичного ринку в умовах невизначеності та ризику, спрямованих на послаблення й усунення внутрішніх та зовнішніх загроз дефіциту енергоресурсів та порушення надійного енергозабезпечення.

Усе це свідчить, що інструменти організаційно-економічного механізму забезпечення ЕНБ є різноманітними й охоплюють технологічні, організаційно-управлінські, інформаційно-аналітичні, соціально-економічні заходи управління на різних рівнях ієрархії (світовому, державному, регіональному і локальному) (рис. 1). При цьому зазначені заходи організаційно-економічного механізму забезпечення ЕНБ спрямовані:

- технологічні – на заміну, модернізацію або відновлення технологічного обладнання, а також на оптимізацію режимів його роботи;
- організаційно-управлінські – на організацію систем обліку та аналізу фінансової підтримки техніко-економічних заходів (зокрема у формі забезпечення необхідного рівня фінансових можливостей; економічного обґрунтування фінансування відповідних заходів);
- інформаційно-аналітичні – на формування інформаційно-аналітичної системи підтримки забезпечення ЕНБ;
- соціально-економічні – на створення економічної та психологічної зацікавленості персоналу в заходах забезпечення ЕНБ.

Організаційно-управлінські заходи організаційно-економічного механізму являють собою систему прямих і зворотних зв'язків, які мають характер інформаційних потоків, управлінських рішень та організаційно-адміністративних дій і базуються на процесі взаємодії суб'єктів господарювання один з одним у процесі господарської діяльності.

З точки зору організаційно-управлінських методів, у практиці світового співтовариства обґрунтування стратегії сталого розвитку енергетики базується на раціональному поєднанні ринкових механізмів і державного регулювання. При цьому використовуються два можливих механізми реалізації управління: 1) пряме регулювання, пов'язане з впливом (зокрема, нормативно-правові та адміністративно-контрольні рішення (заходи)); 2) економічне стимулювання, пов'язане з розвитком ринкових механізмів.

Водночас слід зазначити, що питання співвідношення адміністративно-контрольних і економічних рішень залишається дискусійним, а їхнє поєднання багато в чому залежить від економічної ситуації, організаційних моделей енергетичних ринків, а також типів технологій і видів діяльності, що застосовуються.

Крім цього, оскільки механізм забезпечення ЕНБ пов'язаний із ризиком, то неодмінно повинен містити специфічні елементи, які дають змогу знизити ризик і зменшити пов'язані з ним несприятливі

наслідки. В механізмі мають бути передбачені специфічні інструменти стабілізації, які забезпечують захист інтересів учасників при несприятливих змінах умов реалізації проекту (в тому числі у тих випадках, коли цілі проекту будуть досягнуті не повністю або не досягнуті взагалі) й попереджують можливі дії учасників, які загрожують успішній реалізації проекту. В одному випадку може бути знижений ступінь самого ризику (за рахунок додаткових затрат на створення резервів і запасів, удосконалення технологій, зниження аварійності енергетичного виробництва, матеріальне стимулювання підвищення якості продукції). В іншому – ризик перерозподіляється між учасниками (індексування цін, надання гарантій, різноманітні форми страхування, система взаємних санкцій). Як правило, застосування стабілізаційних механізмів вимагає від учасників додаткових затрат, розмір яких залежить від умов внутрішнього та зовнішнього середовищ, очікувань та інтересів учасників, їхніх оцінок ступеня можливого ризику.

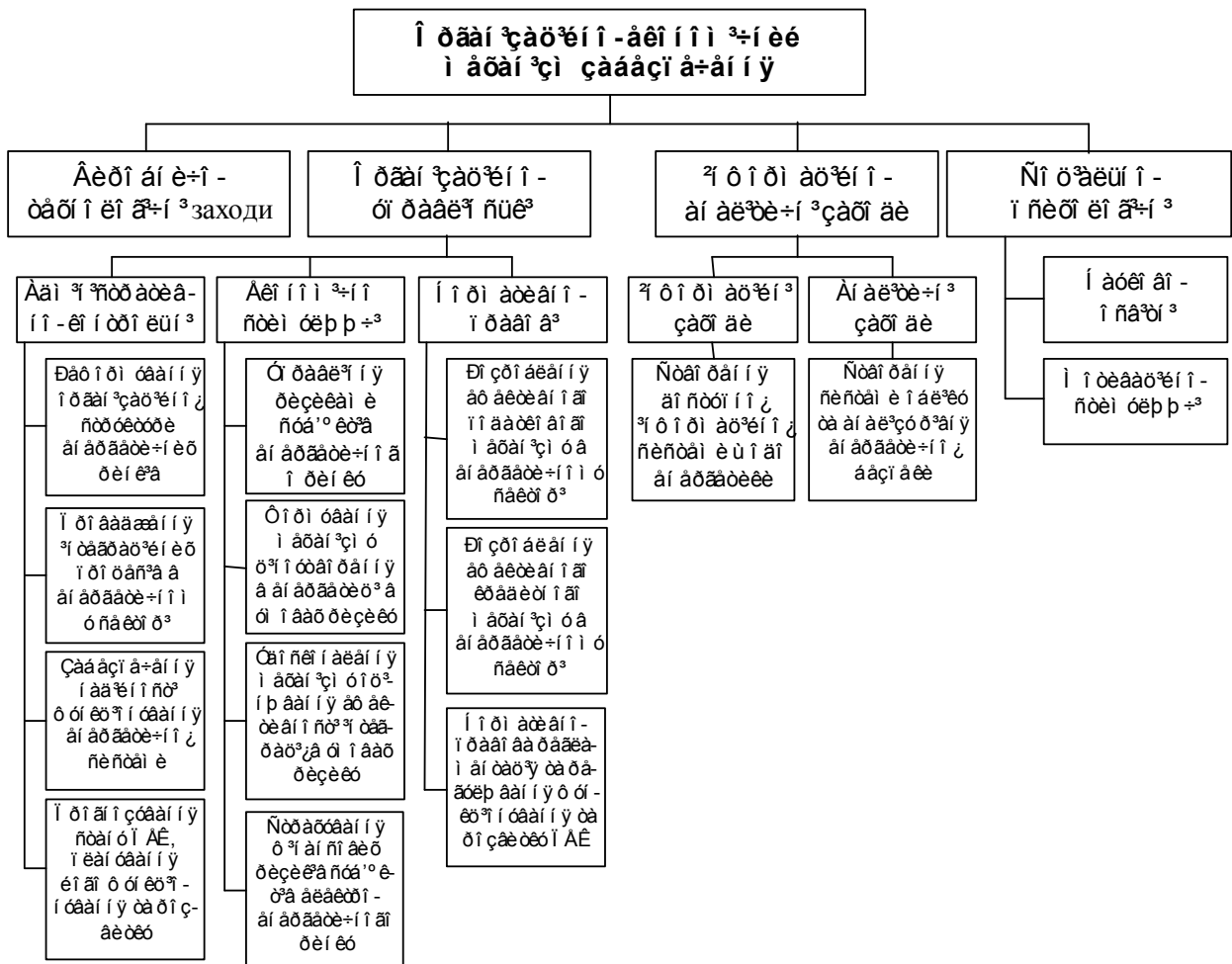

Рис. 1. Структура організаційно-економічного механізму забезпечення енергетичної безпеки

Пріоритетними організаційними інструментами механізму забезпечення ЕнБ з урахуванням фінансово-економічних ризиків суб'єктів енергетичного ринку є:

- нормативно-правова регламентація і регулювання функціонування та розвитку ПЕК;
- реформування організаційної структури ринку електроенергії;
- провадження інтеграційних процесів в електроенергетичному секторі;
- забезпечення надійності функціонування енергетичної системи;
- прогнозування стану ПЕК, планування його функціонування та розвитку.

При цьому економічна підсистема механізму забезпечення ЕнБ держави складається з таких основних елементів (підсистем):

- управління фінансово-економічними ризиками суб'єктів електроенергетичного ринку;
- удосконалення механізму оцінювання ефективності інтеграції в електроенергетиці з урахуванням фінансових ризиків;
- формування механізму ціноутворення в електроенергетиці на основі прогнозування ринкової ціни електроенергії;
- страхування фінансових ризиків суб'єктів електроенергетичного ринку.

Таким чином, в результаті дослідження визначено, що організаційно-економічний механізм забезпечення енергетичної безпеки є складовою частиною загального господарського механізму. Він має складну й динамічну структуру, яка змінюється під впливом процесів лібералізації та реформування енергетичного сектору України. Організаційно-економічний механізм забезпечення енергетичної безпеки охоплює виробничо-технологічні, організаційно-управлінські, інформаційно-аналітичні та соціально-психологічні заходи, узгоджене використання яких стимулює ефективне забезпечення ЕнБ України. Перспективою подальших досліджень є удосконалення методів реалізації заходів організаційно-економічного механізму, а саме: управління ризиками суб'єктів енергетичного ринку, механізм ціноутворення в енергетиці в умовах ризику, інтеграційні процеси в енергетичному секторі та механізм оцінювання їхньої ефективності в умовах ризику, реформування організаційної структури енергетичних ринків, забезпечення надійності функціонування енергетичної системи.

Література

1. *Економічна енциклопедія : у 3-х т. Т. 2 / редкол.: ...С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Академія, 2000. – 848 с.*